

הרב קאפל פארעצקי חבר הכולל

בענין בן נח שבירך את השם בכינויים

תנן במתני', פ' ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ה ע"ב): המגדף אינו חייב עד שיפרש השם. ושם בגמ' דף נ"ו ע"א איתא: תנא עד שיברך שם בשם, מנהני מילי אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם וגו' בנקבו שם יומת [ויקרא כ"ד, ט"ז כתיב: ונקב שם ה' מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת], היינו דמגדף אינו חייב עד שיברך את השם בשם כגון יכה יוסי את יוסי וכפרש"י שם דלהכי אהדריה בהאי קרא „בנקבו שם" עד שיקוב שם בשם. ולהלן שם בסוגיא: תנו רבנן איש מה ת"ל איש איש [ויקרא כ"ד ט"ז כתיב: ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו] לרבות את העכו"ם שמוזהרין על ברכת השם כישראל וכו' והא מהכא נפקא מהתם נפקא ה' זו ברכת השם אמר ר' יצחק נפחא לא נצרכא אלא לרבותא הכינויין ואליבא דר' מאיר דתניא איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת לפי שנאמר ונוקב שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכינויין תלמוד לומר איש כי יקלל אלקיו מכל מקום דברי ר' מאיר וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכינויין באזהרה, ע"ש. כלומר, חכמים ור"מ נחלקו בחיוב מגדף דישראל אי הוי רק בשם המיוחד או גם בכינויין — במתני' שבועות פ"ד מ"ג תנן המקלל בכולן חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרין — וסבר ר"י נפחא דלר"מ דס"ל דבישראל חייב גם על הכינויין אתי איש איש להשוות עכו"ם וישראל ולחייב גם עכו"ם על כל הכינויין, משא"כ אליבא דחכמים א"א לומר דקרא דאיש איש בא לרבות עכו"ם לכינויין דהא ישראל גופיה פטור על הכינויין וא"כ גם עכו"ם פטור על הכינויין ולכן הקים ר"י נפחא ברייתא הנ"ל דאיש איש לרבות את העכו"ם לרבות הכינויין ואליבא דר' מאיר. עוד שם בסוגיא: ופליגא דר' מיישא דאמר ר' מיישא בן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב מאי טעמא דאמר קרא כגר כאזרח גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל עכו"ם אפילו בכינוי [פרש"י שם: הא דאמר ר"י נפחא לרבות את הכינויין ואליבא דר' מאיר דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכינויין פליגא דר' מיישא דאיהו סבר אע"ג דאמרי רבנן על הכינויין באזהרה בישראל מיהו עכו"ם חייב מיתה מכגר כאזרח מדכתיב גר ואזרח יתירה ש"מ לחיובי עכו"ם בכינוי] וכו' ור"י נפחא אליבא דרבנן האי כגר כאזרח מאי עביד ליה [פרש"י שם: כיון דאמרי רבנן עכו"ם פטורין

מן הכינוי כישראל גר ואזרח מאי קא ממעטי] גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל עכו"ם לא בעינן שם בשם, ע"ש. כלומר, לר"י נפחא אליבא דרבנן בעכו"ם לא בעינן כלל שם המברך יכה יוסי את יוסי, עשה"ט כל הסוגיא פרש"י ותוס'. נמצא אליבא דרבנן דקיי"ל כוותייהו נחלקו אמוראי ר"י נפחא ור' מיישא, דלר"י נפחא דין בן נח שוה לדין ישראל ואינו חייב אא"כ בירך את השם המיוחד, ולר' מיישא אף דישראל אינו חייב אא"כ בירך את שם המיוחד בן נח חייב אף על הכינויין מקרא דכגר כאזרח.

הנה מחלוקת ר"מ וחכמים אי ישראל חייב במגדף דוקא על שם המיוחד או גם על כל הכינויין, נראה ברור דמיירי בשם המתברך וכריהטת לשון הברייתא איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו מה ת"ל והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת וכו' מניין לרבות כל הכינויין תלמוד לומר איש כי יקלל אלקיו מכל מקום דברי ר"מ ע"ש — ואלו הפסוקים הלא מדברים בשם המתברך דהא שם המברך נתרבה מסוף הפסוק בנקבו שם יומת וכדלעיל בסוגיא. ועיין תוס' יו"ט שבועות פ"ד מי"ג על דברי המשנה שם המקלל בכולן חייב דברי ר' מאיר וחכמים פוטרין שהביא הברייתא דסוגין וכתב בזה"ל: ומהכא שמעינן דפלוגתא דר"מ ורבנן בשם המתברך וכן יראה מלשון הר"ב בפירוש דברי חכמים ע"ש שנדחק לפי"ז בלשון המשנה „בכולן" וכתב דכוונת המשנה כמו „לכולן". וא"כ נראה דגם ברייתא דאיש איש לרבות את העכו"ם מיירי בשם המתברך דהא ר"י נפחא מקים את הברייתא אליבא דר' מאיר, ור' מיישא מקים אותה אליבא דרבנן והא ר"מ ורבנן נחלקו לענין שם המתברך. נמצא לכאורה לפי"ז דכל הסוגיא מיירי בשם המתברך — לר' מאיר יתחייב בן נח אם בירך א' מכל הכינויין וכישראל מריבוי דאיש איש. לרבנן, אליבא דר"י נפחא יתחייב רק אם בירך את שם המיוחד וכישראל, ולר' מיישא יתחייב אף אם בירך א' מן הכינויין (מריבוי דכגר כאזרח) ואף דישראל אינו חייב אא"כ בירך את שם המיוחד. כן הוא פשטות הסוגיא וסוגיית המפרשים אותה, עיין עליהם.

הנה כשנעניין בפסקי הרמב"ם בסוגיין נראה דסלל לו רבנו דרך חדש בביאור הסוגיא ויצא לו מזה שיטה חדשה בדין בן נח שבירך את השם, ונבאר דברינו. הרמב"ם כותב בפ"ט מהל' מלכים ה"ג: בן נח שבירך את השם. בין שבירך בשם המיוחד. בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב. מה שאין כן בישראל עכ"ל. ושם בכס"מ הביא הסוגיא דפ' ארבע מיתות הנ"ל וסיים דבריו: ופסק רבינו כר' מיאשא לגבי ר' יצחק נפחא וצ"ע למה, ובלח"מ שם יישב פסק הרמב"ם עפי"ד תוס' בסוגיין. ואשר לענין חיוב מגדף בישראל כותב הרמב"ם בפ"ב מהל' עכו"ם ה"ז: ואלו הן דיני המגדף. אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם

נמחקים שנאמר ונוקב שם פ' על שם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינויים באזהרה. והנה מלשוננו בהל' עכו"ם נראה בעליל דכשמדבר בנוגע לשם המתברך כותב הרמב"ם — „את השם", ובנוגע לשם המברך — „בשם". וכן שם בה"ט: מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו והורגים אותו ואם לא הרגוהו קנאים ובא לבית דין אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים עכ"ל. כלומר, דאם גידף את השם — היינו שם המיוחד, בשם עכו"ם — היינו דבעד שם המברך השתמש בשם עכו"ם ולא באחד מן השמות המיוחדים (דהיינו א' מן השמות שאינם נמחקים ע"ש בלח"מ) אינו חייב סקילה אלא דינו דקנאים פוגעים בו. ולאור האמור נתבונן בלשוננו בהל' מלכים: „בן נח שבירך את השם" — היינו שבירך את השם המיוחד, ובדיוק כלשוננו שם בהל' עכו"ם ה"ט: מי שגידף את השם. „בין שבירך בשם המיוחד בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב" — היינו דבעד שם המברך השתמש בין בשם המיוחד בין בא' מן הכינויים חייב, ובדיוק כלשוננו שם בהל' עכו"ם ה"ז: ויברך אותו בשם מן השמות וכו', ובה"ט: מי שגידף את השם בשם עכו"ם וכו' עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים. „מה שאין כן בישראל" — דבישראל חייב על גידוף שם המיוחד רק אם בירכו בא' מן השמות שאינם נמחקים. נמצא דעת הרמב"ם דמימרא דר' מיישא בן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב, פירושו דודאי כדי להתחייב הבן נח בגידוף צריך לברך את שם המיוחד וכישראל אלא דהרבנותא בבן נח הוא דחייב אף אם השתמש בעד שם המברך באחד מן הכינויים משא"כ בישראל דחייב רק אם בירך את שם המיוחד בא' מן השמות שאינם נמחקים (ולדעת הרמ"ה אף לשם המברך בעינן שם המיוחד, עיין כס"מ בהל' עכו"ם שם ה"ז, ואכ"מ). כלומר, הריבוי דכגר כאזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל עכו"ם אפילו בכינוי מיירי בשם המברך ולא בשם המתברך, ובנוגע לשם המתברך אף לר' מיישא דקיי"ל כוותיה דין בן נח שוה לדין ישראל ובעינן שם המיוחד. ולכן סתם הרמב"ם דבריו בנוגע לשם המתברך — בן נח שבירך את השם — וסמך על מש"כ בהל' עכו"ם ד„השם" דבעינן לענין חיוב מברך את השם בלא שם המיוחד. ובנוגע לשם המברך פירש הרמב"ם דבריו — בין שבירך בשם המיוחד בין שבירך בכינוי בכל לשון חייב, דוק היטב בלשון הרמב"ם ותשכח. כי דבריו מדויקים היטב לפי מש"כ. ובאמת כד נעיין היטב בלשון הגמ' נראה דגוף דברי ר' מיישא משמיעים את הדברים הנ"ל ומשם כנראה לקחם הרמב"ם: דאמר ר' מיישא בן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב. [ולענין מתני' דשבועות המקלל בכולן חייב אשר כבר כתבנו לעיל דמיירי בשם המתברך והבאנו שם בשם התוס' יו"ט לדחוק בלשון המשנה „בכולן" דהכוונה „לכולן", עיין להלן בסוף דברינו מה שנכתוב בזה ומה שנביא בשם הנצי"ב בהעמק דבר].

במאירי לסוגיין ד"ה המשנה השביעית מביא ראי' מדברי ר' מיישא לשיטות הסוברים דבעינן גם בשם המברך שם המיוחד ולאפוקי מדעת הרמב"ם דסגי בא' מן השמות שאינם נמחקים, וז"ל שם: וראי' להם ממה שאמרו למטה כגר כאזרח הוא דבעינן שם בשם, אבל גוי סגי בכינוי אלמא בישראל מיהא דוקא שם המיוחד בשם המיוחד עכ"ל. המאירי מביא דברי ר' מיישא קצת בענין אחר מאשר הם לפנינו, דהא בגמ' איתא: כגר כאזרח הוא דבעינן בנקבו שם ע"ש ובמאירי מביאו: הוא דבעינן שם בשם. והנה אפשר דנוסחא אחרת היתה לו להמאירי או דדברים אלו של המאירי אינם דברי הגמ' אלא דברי המאירי עצמו כפירוש לדברי הגמ' דבעינן בנקבו שם (ובאמת הוא פירוש נכון בדברי הגמ' דהא לעיל בריש סוגין תנא עד שיברך שם בשם והמקור לדין שם בשם אמר שמואל שם הוא הקרא דבנקבו שם). אולם איך שיהי' מוכרח מדבריו דר' מיישא מיירי לענין שם המברך ולא לענין שם המתברך דהא לפי המאירי הנ"ל כוונת ר' מיישא הוא דבעכו"ם לא בעינן שם בשם, ו"ש בשם" ודאי הוא הלכתא בשם המברך, ויתבאר להלן בדברינו. שוב ראיתי ברדב"ז על הרמב"ם שם הל' מלכים: ב"נ שבירך את השם וכו'. שם אמר ר' מיישא ב"נ שבירך את השם בכינוי לרבנן חייב מ"ט דא"ק כגר כאזרח גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל נכרים אפי' בכינוי עכ"ל. והנה לפנינו נוסחא אחרת בגמ' אשר כנראה כן גם היתה נוסחת המאירי דמימרא דר' מיישא הוא דב"נ לא בעי שם בשם אלא סגי בכינוי, וא"כ ברור הוא דר' מיישא מיירי לענין שם המברך ולא שם המתברך וכדברינו בדעת הרמב"ם. ואולי זו הנוסחא היא אשר היתה גם לפני הרמב"ם וא"כ דבריו הנ"ל דדינו דר' מיישא הוא דבבן נח סגי בכינוי בשם המברך מוכרחים הם בגמ' וכתבאר.

שוב מצאתי שביסוד הדברים בדעת הרמב"ם כיוונתי לדעת גדולים, והוא ספר משנת חכמים על ספר מדע, ונהניתי. עיין שם בהל' עכו"ם וחוקותיהם (סימן י"ג סוף אות א' ביבין שמועה) שהאריך בביאור הסוגיא בכלל ובדעת הרמב"ם בפרט ובסו"ד שם הקשה על הרמב"ם בזה"ל: ועדיין נשאר לדקדק דהנה לר' מיישא דס"ל דלחכמים ב"נ מוזהר על הכינויין, ודרשו דגר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל ב"נ כו'. א"כ האי בנקבו שם ע"כ דהיינו בשם המתברך קאמר ומיני' קילוף דב"נ מוזהרין בשם המתברך על הכינויין וכו"ל. [היינו כהבנת המפרשים דסוגיין מיירי לענין שם המתברך וכמו שביארנו בתחלת דברינו] וע"כ היינו דלא כשמואל דלשמואל היינו שם המברך [היינו שמואל בריש סוגיין דנפק"ל דין דבעינן שם בשם מקרא דבנקבו שם]... והרמב"ם פ"ט מהל' מלכים ה"ג כתב ב"נ שבירך השם בין שבירך בשם המיוחד וכו' וכתב הכ"מ דפסק כר' מיישא דס"ל דלחכמים דב"נ מוזהרין על הכינויין וכו"ל וע"כ היינו דלא כשמואל והאריך פסק הכא כשמואל וכו' [היינו פ"ב מהל' עכו"ם ה"ז דפסק הרמב"ם דבעינן שם בשם] וקצת צ"ע בזה,

עכ"ל. ובישוב קושיא זו כתב בזה"ל: אלא דלולי דברי הכס"מ דס"ל דהרמב"ם פסק כר' מיישא. וע"ש שהקשה דלמה פסק דלא כר"י דב"נ פטור על הכינויין לרבנן ע"ש, ה"י נראה דהא דכתב הרמב"ם ב"נ שבירך השם כו' בין שבירך בכינויין כו' משא"כ בישראל, דבירך השם דנקט היינו שם המיוחד, ובין שבירך בכינוי היינו כל הכינויין וא"כ הא דשני דין ב"נ מדין ישראל היינו בשם המברך דבישראל בענין שם בשם והיינו שמות שאינם נמחקין משא"כ בב"נ וכמו דס"ל לר"י כן ה"י נראה לענ"ד לולי דברי הכ"מ ועדיין צ"ע, עכ"ל עשה"ט בכל דבריו. והנה בפשט דברי הרמב"ם דעתו ממש כמו שכתבנו אלא דבעל משנת חכמים ז"ל הבין דר' מיישא מיירי לענין שם המתברך אלא דר"י נפחא מיירי לענין שם המברך והרמב"ם פוסק כר"י נפחא. ונראה מדבריו דבהא גופא נחלקו ר' מיישא ור"י נפחא, דר' מיישא ס"ל דב"נ מוזהרין על הכינויין היינו בשם המתברך ור"י נפחא ס"ל דבשם המתברך בעינן שם המיוחד אבל בשם המברך ב"נ מוזהרין על הכינויין. ומלבד דדחוק הוא בפירוש הסוגיא הרי הוכחנו לעיל מדברי המאירי והרדב"ז דר' מיישא מיירי לענין שם המברך וכוונתו דבן נח שבירך את השם בכינויין חייב היינו דבירך את שם המיוחד אלא דבעד שם המברך השתמש בא' מן הכינויין וכתבאר לעיל, וא"כ לדברינו הרמב"ם פוסק כר' מיישא וכמו שכתבו בדעתו כל נושאי כליו הכס"מ הרדב"ז והלח"מ.

ועכשיו עלינו לבאר במה נחלקו הני אמוראי ר' מיישא ור"י נפחא, דלכאורא קשה לפי"ד דגם ר' מיישא מיירי לענין שם המברך וכוונתו דבן נח לא בעי שם בשם, הא היינו ממש דברי ר"י נפחא: ור"י נפחא אליבא דרבנן וכו' גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל עכו"ם לא בעינן שם בשם (ולפי נוסחת המאירי והרדב"ז שהבאנו לעיל הרי היא היא ממש לשונו של ר' מיישא: גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל עכו"ם אפילו בכינוי). נמצא דגם ר' מיישא וגם ר"י נפחא ס"ל דקרא דכגר כאזרח מרבה דבן נח חייב אף אם לא בירך שם בשם וא"כ צ"ע במאי פליגי ולמה לר' מיישא אפשר לקיים ברייתא דאיש איש לרבות את העכו"ם אליבא דרבנן ולר"י נפחא אפשר לקיימה רק אליבא דר' מאיר, וצ"ע.

וכדי ליישב סוגיין על נכון נקדים סוגיא להלן בפירקין (דף ס"ו ע"א) דתנן התם במתני': המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם. קללם בכינוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרין. ושם בגמ' איתא: מאן חכמים ר' מנחם ב"ר יוסי הוא דתניא ר' מנחם ב"ר יוסי אומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם. ופרש"י שם בד"ה בנקבו יומת: ור' מנחם לא ס"ל הא דדרשינן לעיל (דף נ"ו.) מהאי קרא עד שיברך שם בשם ואפי' לא ברך שם בשם אלא יתברך יוסי ר' מנחם ב"ר יוסי מחייב עליה ע"ש. כלומר, רש"י ס"ל דבקרא

דבנקבו שם, אשר ממנו נלמד דין שם בשם, נתחדש עצם ההלכה דשם המברך ואליבא דרמבר"י דלא ס"ל דין שם בשם אין צריכים כלל שם המברך וחייבים סקילה אם אמר יתברך יוסי. אולם בעל מנחת חינוך (מצוה ע' אות א') דעת אחרת עמו ח"ל שם בא"ד: אבל אם מקלל בלא שם כלל נ"ל פשוט דפטור כיון דגבי דין והדיוט א"ע כלל בלאו כמש"ל [והוא לעיל מצוה ס"ט] ואין לנו שום כתוב ללמוד זה עכצ"ל דידוע הי' לחז"ל דבלא שם כלל אינו נקרא קללה כלל ואינו בכלל אזהרה דאלקים וכו' [היינו אלקים לא תקלל אשר הוא הוא אזהרה דמגדף, עיין סנהדרין ס"ו ע"א] א"כ כיון דאין אזהרה כלל א"כ גם במברך את השם בלא שם כלל אינו ברכה כלל וכו' וכיון דיש לנו לימוד דצריך שם בשם מבנקבו שם היינו דצריך שם המיוחד להרמ"ה ולדעת הר"מ שם שאינו נמחק ואי לאו הפ' בנקבו שם הי' מחוייב אפי' בכל השמות כגון חנוך אם הוא השם המברך כיון דהוא נכלל בלאו אלקים וכו' אבל בלא שם כלל אפילו בלא האי קרא בנקבו שם ג"כ הי' פטור, עכ"ל. כלומר, דעת המנחת חינוך היא דדין שם המברך לא נתחדש בקרא דבנקבו שם אלא דהוא הוא עצם צורת קללה היינו ברכת שם בשם ולזה אין אנו צריכים לשום ילפותא וכלשונו שהבאנו — ידוע הי' לחז"ל דבלא שם כלל אינו נקרא קללה. ודין שם בשם ששנתחדש בקרא דבנקבו שם הוא חידוש דין באיכות שם המברך, היינו דלהרמ"ה בעינן שם המיוחד ולהרמב"ם א' מן השמות שאינם נמחקים ולא סגי בכל הכינויים. ודברי רש"י הנ"ל דלרמבר"י דלא ס"ל דבעינן שם בשם חייב אף ביתברך יוסי דהיינו בלא שם המברך כלל, הניח בעל מנחת חינוך בצ"ע. וסיים דבריו שם בזה"ל: ובאמת נראה דבלשון יתברך יוסי לכ"ע פטור כיון דאין אזהרה כלל ע"ז אך ר"מ בר"י דלא ס"ל דרש זה סובר דא"צ שם המיוחד או שאינו נמחק דמוכח מהאי קרא אבל עכ"פ חנוך ורחום וכדומה זה בודאי צריך כנלענ"ד ברור בעזהש"י, עשה"ט בדבריו.

ולפי"ז נראה לבאר מחלוקת ר' מיישא ור"י נפחא אשר בה נתקשינו לעיל. ר' מיישא סבר דמסברא הוא דבעינן שם המברך דהוא הוא עצם צורת קללה וכדעת המנחת חינוך הנ"ל. וא"כ מקרא דבנקבו שם ילפינן לא דין שם המברך אלא איכות שם המברך היינו דצריכים או שם המיוחד או א' מן השמות שאינם נמחקים וכנתבאר לעיל. ולכן, קרא דכגר כאזרח דמרבה דבעכו"ם לא בעינן בנקבו שם, פירושו דלא בעינן בעכו"ם דין הנלמד מהאי קרא דבנקבו שם, היינו דלא בעינן שם המיוחד או א' מן השמות שאינם נמחקים. אולם שם המברך ודאי בעינן דהא דין זה לא נלמד מקרא כלל אלא סברא הוא דצורת קללה כך היא ברכת שם בשם. ומדוייקים הם דברי הש"ס בביאור דעת ר' מיישא — מאי טעמא כגר כאזרח וכו' אבל עכו"ם אפילו בכינוי, היינו דסגי בכינוי אבל כינוי מיהא בעינן. ולכן לר' מיישא אפשר לאוקמי ברייתא דאיש איש לרבותא הכינויין אליבא דרבנן, היינו

לרבות דבבן נח סגי בא' מכל הכינויים בשם המברך. ר"י נפחא, מאידך גיסא, סבר דעצם דין שם המברך נלמד מקרא דבנקבו שם וכדעת רש"י הנ"ל. ולכן קרא דכג' כאזרח דמרבה דבעכו"ם לא בעינן בנקבו שם פירושו דלא בעינן בעכו"ם שם המברך כלל ויתחייב בן נח אף אם אמר יתברך יוסי. ומדוייקים הם דברי הש"ס בביאור דעת ר"י נפחא — גר ואזרח וכו' אבל עכו"ם לא בעינן שם בשם, היינו דלא בעינן שם המברך כלל (בניגוד ללשון הש"ס לעיל אליבא דר' מיישא — אבל עכו"ם אפילו בכינוי וכו"ל). ולפי"ז לר"י נפחא אליבא דרבנן אין מקום לריבוי דאיש איש לרבות את העכו"ם לכינויין דהא בשם המתברך בעינן שם המיוחד וכבישראל ושם המברך לא בעינן כלל, ולכן הקים ר"י נפחא ברייתא דאיש איש לרבותא דכינויין ואליבא דר' מאיר דוקא (ולדידה מיירי הברייתא אף בשם המתברך). לפי"ז הרמב"ם שפוסק כר' מיישא וכמש"כ לעיל, סובר דזה דבעינן שם המברך הוא מסברא, ודין המחודש בקרא דבנקבו שם הוא דבעינן בעד שם המברך א' מן השמות שאינם נמחקים ולא סגי בא' מכל הכינויין, וכדברי המנחת חינוך בהשגתו את רש"י. נמצא לפי"ד סעד גדול משיטת הרמב"ם לדברי המנחת חינוך, אשר כתבם הוא ז"ל מסברת עצמו מבלי להביא סמוכין מדברי הראשונים.

וכד אתינא להכא עוד יותר אמינא דלפי"ז אפשר ליישב נוסחת הגמ' אשר לפנינו אשר לכאורא מוקשית היא קצת לדעת הרמב"ם. לפי הנוסחא שלפנינו איתא בגמ' בביאור דברי ר' מיישא: גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם, ובביאור דברי ר' נפחא איתא: גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם. והנה לפי"ד בדעת הרמב"ם גם ר' מיישא גם ר' יצחק נפחא מיירי לענין שם המברך ולכן קצת צ"ע למה בדברי ר' מיישא נקט הש"ס „דבעינן בנקבו שם", ובדברי ר' נפחא נקט „דבעינן שם בשם", [לפי הנוסחא שהבאנו לעיל מהמאירי והרדב"ז, בשניהם נקט הש"ס „דבעינן שם בשם", וכנתבאר לעיל]. ולפי הנ"ל אפשר ליישב דלר' מיישא הא איכא תרי דינים דשם בשם. דין דבעינן שם המברך והוא סברא או קבלת חז"ל, ודין דבעינן שם המיוחד או א' מן השמות שאינם נמחקים הנלמד מקרא דבנקבו שם. והנה ביארנו דרך דין זה השני הנלמד מקרא דבנקבו שם נתרבה מקרא דכג' כאזרח דלא בעינן בבן נח, ולכן כדי שלא נטעה לומר דגם דין הראשון, הנלמד מסברא או מקבלת חז"ל לא בעינן בבן נח נקט הש"ס לישנא דקרא: גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם. אולם לר"י נפחא הא עצם הדין דבעינן שם המברך נלמד מקרא דבנקבו שם ובהאי דין גופא הוא דמיירי ר"י נפחא לומר דלא בעינן שם המברך בבן נח ולכן נקט הש"ס גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם.

הנה דין זה דבעינן שם בשם השנוי בברייתא ריש סוגיין: תנא עד שיברך שם בשם, יש לעיין אי שנוי הוא גם במתני', וכבר נתעורר בזה הרש"ש על אתר. עיין

שם שהביא דברי התוס' יו"ט (להלן משנה ח' ד"ה וחכמים פוטריין) דאינו מוכרח לפרש במשנתנו דאיכא דין דבעינן שם בשם. והקשה עליו הרש"ש דודאי מוכרח הוא ממתני' מדתני יכה יוסי את יוסי כדפרש"י שם [כוונתו לדברי רש"י על מתני' בד"ה בכל יום בסו"ד: ולהכי נקט יכה זה את זה דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם]. והביא עוד שם את דברי הכס"מ פ"ב מהל' עכו"ם ה"ז דלכן פסק הרמב"ם דאינו חייב עד שיברך שם בשם משום סתמא דברייתא דהכא. וגם עליו הקשה הרש"ש דיותר הי' לו להביא מן המשנה עצמה מן יכה יוסי. ובאמת כן איתא בחידושי הר"ן (דס"ו ע"א ד"ה בנקבו שם יומת) וז"ל: ואין פירושו מחזור דא"כ ר' מנחם ב"ר יוסי דאיתמר בלשון חכמים הילכתא כותי' ואנן קיי"ל כמתניתין וכברייתא דאינו חייב עד שיברך שם בשם עכ"ל הצריך לנו וצ"ע. ונראה לומר דלדברי רש"י שהבאנו לעיל דין זה דבעינן שם בשם שנוי הוא במתני' דתני יכה יוסי את יוסי, דהא לרש"י דין שם בשם הנלמד מקרא דבנקבו שם פירושו דבעינן שם המברך ולמ"ד דלא ס"ל דבעינן שם בשם חייב אף באמרו יתברך יוסי וא"כ בלשון המשנה יכה יוסי את יוסי ודאי נכלל דין זה דאינו חייב עד שיברך שם בשם וכמו שהוכיח הרש"ש מדברי רש"י על מתני'. אולם לפי דעת המנחת חינוך הנ"ל, אשר ביררנו כי הוא דעת הרמב"ם דפוסק כר' מיישא, הא דין זה דאינו חייב עד שיברך שם בשם, פירושו דבעינן א' מן השמות שאינם נמחקים ולא סגי בא' מן הכינויין, וא"כ יש מקום לומר דאינו נכלל בלשון המשנה יכה יוסי את יוסי דהא לשון זה אינו משמיע רק דבעינן שם המברך אבל פרטי דין שם זה המברך לא נשמע מלשון המשנה. ולכן הכס"מ, דקאי בשיטת הרמב"ם, נקט כמקור לפסק הרמב"ם רק סתמא דברייתא ולא המשנה עצמה. (אולם עדיין נשאר קשה סתירת דברי הכס"מ להלן שם ה"ח, יעושה"ט בדברי הרש"ש).

ביד רמ"ה על אתר ריש סוגיין (ד"ה פיסקא המגדף) כתב: תנא עד שיברך שם בשם. לאו פירושא דמתניתין הוא אלא מילתא אחרייתא קאמר שאינו חייב עד שיברך שם בשם עכ"ל. נראה כוונתו דדין זה דעד שיברך שם בשם אינו נכלל במתני' אלא דין חדש קא משמע לן תנא דברייתא. נמצא לפי"ד הנ"ל דהרמ"ה ס"ל כהרמב"ם דדין דבעינן שם בשם הנלמד מקרא דבנקבו שם, אין פירושו דבעינן שם המברך דזה ידעינן מסברא דהוא עצם צורת קללה וכתבאר, אלא פירושו דבעינן שם המיוחד בעד שם המברך (בפרט זה פליגי הרמב"ם והרמ"ה דהרמב"ם ס"ל דסגי בא' מן השמות שאינם נמחקים) ולכן אינו נכלל במשנתנו. אולם בסוף סוגיין (בד"ה מקשינן בסו"ד) כתב: ומפרקין איצטריך לאשמועינן כגר כאזרח הוא דבעינן שם בשם יכה יוסי את יוסי אבל עכו"ם לא בעינן שם בשם דאפי' סתמא נמי כגון דאמר יהא יוסי מוכה מיחייב עכ"ל, והוא להדיא כדברי רש"י דעצם הדין דבעינן שם המברך נלמד מקרא דבנקבו שם, ולכאורא סותרים דברי הרמ"ה בריש סוגין את דבריו בסוף סוגיין, וצ"ע. אמנם נראה דלפי"ד מיושבים היטב דברי

הרמ"ה דברי שו"ג מפרש הרמ"ה סתמא דברייתא: תנא עד שיברך שם בשם, וא"כ מפרשו אליבא דהלכתא דקי"ל כר' מיישא. וכבר ביארנו לעיל דלר' מיישא חידוש הקרא דבנקבו שם היינו דבעינן שם המיוחד בעד שם המברך (לשיטת הרמ"ה) ולא סגי בשאר שמות, ודין זה אינו נכלל בלשון המשנה יכה יוסי את יוסי ולכן כתב הרמ"ה דמילתא אחריית קאמר ולא פירושא דמתניתין. אולם בסוף שו"ג קאי הרמ"ה לבאר דברי ר"י נפחא, וכבר ביארנו דלר"י נפחא עצם הדין דבעינן שם המברך נתחדש בקרא דבנקבו שם ובכ"נ לא בעינן שם בשם היינו דלא בעינן כלל שם המברך ולכן כתב הרמ"ה דאפי' אם אמר יהא יוסי מוכה מיחייב. נמצא דדברי הרמ"ה משמיעים את דברינו דבהא גופא פליגי אמוראי ר' מיישא ור"י נפחא — אי דין דבעינן שם המברך סברא הוא וחידוש הקרא דבנקבו שם הוא באיכות שם המברך או דדין דבעינן שם המברך הוא הוא חידוש הקרא דבנקבו שם, וכנתבאר.

[אחר זמן ראיתי להנצי"ב בהעמק דבר ויקרא כ"ד, ט"ז שכתב: ונוקב שם ה'. דעת הרמב"ם דמיירי בשם המתברך ובוה לכו"ע אין חייבין אלא על שם המיוחד אפילו לר"מ. ושם בסוף הפסוק כתב: בנקבו שם. והדרש בנקבו שם היינו מקלל שם בשם. ובשם המברך הוא דפליגי ר"מ וחכמים כמש"כ לעיל בשם הרמב"ם [והכי מדויק לשון המשנה שבועות פ"ד המקלל בכולן ר"מ מחייב וחכמים פוטרין. ולא המקלל את כולן. ולא כתויו"ט שם] עכ"ל עשה"ט. והנה מדברי הנצי"ב אלה סמך ליסוד דברינו לעיל דהרמב"ם מפרש: בן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב, לענין שם המברך ולא שם המתברך וכנתבאר לעיל באריכות. וברור לי כי כן הבין הנצי"ב את דברי הרמב"ם ולכן הסיק כי כל הסוגיא דפ' ארבע מיתות וגם מח' ר"מ וחכמים מיירי לענין שם המברך ודלא כתוס' יו"ט. והנה אף כי דבריו ז"ל סעד הם לדברינו, זה שהוסיף והרחיק לכת לקבוע כי גם ר"מ וחכמים פליגי בשם המברך, לא הבנתי. הנה לכאורא מוכרח הוא דמיירי לענין שם המתברך דהא כל הברייתא סובב הולך על הפסוקים: איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו וכו' ונוקב שם ה' מות יומת ע"ש, והני קראי מדברים בשם המתברך דהא שם המברך נתרבה מסוף הפסוק בנקבו שם יומת, וכמו שכ' לעיל בתחלת דברינו, וכן כתב הנצי"ב עצמו: ונוקב שם ה'. דעת הרמב"ם דמיירי בשם המתברך. ועוד קשה לי טובא דהא תניא בברייתא שם: וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל הכינויים באזהרה ע"ש, ואי נימא דפליגי ר"מ וחכמים בשם המברך א"כ נמצא דחכמים סבירא להו דלשם המברך בעינן שם המיוחד, אשר באמת כן הוא שיטת הרמ"ה. אולם הנצי"ב הרי כתב כן בדעת הרמב"ם, והרמב"ם סובר דסגי בא' מן המשות שמינן נמחקים וכמו שכתב בפירוש פ"ב מהל' עכו"ם ה"ז: אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות וכו' ובירך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים, ע"ש. וצ"ע].